

Bruksortens andra liv

Bruksorterna var förr livfulla nav i landet. Men vad händer när fabriken läggs ner? Blir det en sovstad, konstcentrum eller turistort? I Vålberg, Nävekvärn och Fengersfors kämpar invånarna för att skapa nytt liv i sina samhällen.

Halv fyra en junimorgon 1963 anlände unge Miklos Soos med tåg till Vålbergs station. Han var en av elva studenter från Österrike som skulle sommarjobba på fabriken Svenska Rayon.

– Jag visste inte vart jag skulle ta vägen så jag la mig att sova på stationen. Då kom en polis och väckte mig. Jag försökte förklara på tyska varför jag var där och han sa "du får inte sova här – men nu går jag".

Så Miklos kunde lugnt sova vidare. När han vaknade ringde han företaget och blev hämtad med bil och inkvarterad i en av Svenska Rayons fastigheter. Det var som ett hotellrum tyckte han, men hyran var bara 10 kronor i månaden.

Han kom till ett blomstrande brukssamhälle i Värmland, där de flesta arbetade på fabriken eller hade anhöriga som gjorde det. Det var ett myller av barn, människor av olika nationaliteter, affärer och caféer och ett påkostat Folkets hus med biosalong.

För Miklos Soos var det som att komma till en ny värld, fjärran från efterkrigstidens Österrike.

– Det var helt fantastiskt, helt olikt det som vi hade det hemma. Det var dans varje lördag i folkparken. En otrolig upplevelse. I Karlstad fanns EPA, Tempo och Domus, enorma affärer som vi inte sett i Österrike på den tiden.

Miklos växte upp i Ungern men flydde som trettonåring till Österrike 1956 med sin familj. Där gick han i skola för ungerska flyktingar och bodde på studenthem som byggts av svenska Rädda barnen. När han börjat på universitetet fick han och hans kompisar frågan om de ville sommarjobba i Sverige.

Svenska Rayon byggdes upp under kriget av Kooperativa Förbundet för att garantera tillgång på inhemsk textilfiber när det inte gick att få tag i bomull. Istället användes cellulosa av gran för att tillverka bland annat rayonfiber eller viskos.

Fabriken hade svårt att få tag i folk och värvade unga universitetsstuderande män som sommarvikarier från bland annat Finland, Tyskland och Österrike. Praktikanterna började som lärlingar och fick sedan självständigt övervaka maskinerna.

– Det var bra betalt och ordning och reda. Jag trivdes jättebra.

Men Miklos minns också den tuffa arbetsmiljön, som till exempel tunga balar och lukten av kemikalier.

– **Om man tände en cigarett smakade det alla annat än nikotin.**

Man använde kemikalier som är förbjudna idag, ingen tänkte på sådant då. Vi badade utanför fabriken och där flöt det ibland omkring döda fiskar.

Många ungrare jobbade på Svenska Rayon och Miklos pratade gärna med dem. De trivdes bra med arbetet men han vet också att många av dem aldrig nådde pensionsåldern, de avled i förtid.

Företaget tog dock väl hand om sina praktikanter, man ordnade bland annat en bussresa till Mårbacka – det var första gången Miklos åt smörgåsbord.

Han tycker att kontakten med svenskarna flöt på bra.

– De vi arbetade med var världens snällaste människor – men lite tysta. Vi försökte prata med folk när vi var ute och åt och då trodde de att man var berusad. Det var inte som i Österrike där man pratar om allt möjligt. Svensken satt och åt och sedan gick han.

Den enda som kunde skapa konflikt var att praktikanterna var populära hos tjejerna.

– **Vi var och dansade i folkparken och sågs som konkurrenter,** ibland blev det riktiga slagsmål. Vi var vana hemifrån vid att

man var ute mellan 19 och 22 och att det var prydligt med slips och kavaj. Men den ende som var nykter här vid tio på kvällen var den som tog emot biljetterna.

Korpfotbollen var populär och Miklos hade ansvar för praktikanternas pigga lag.

– Det var alltid fullt med folk, hur roligt som helst.

Praktikanterna var överlägsna i alla matcher. Men när de skulle spela mot kontorets lag blev det stopp – för risken att chefslaget skulle bli utklassat. Men då opponerade sig hela fabriken, matchen blev av och vanns av praktikanterna med tvåsiffrigt.

Miklos arbetade tre somrar på Svenska Rayon och blev sedan kvar i Sverige. Andra sommaren träffade han sin nuvarande fru Gunnel som satt i kassan när han skulle köpa biobiljetter till sig och sina kompisar.

Han utbildade sig till idrottslärare och bor med sin familj i Hälsingland. Men han är tacksam över de där åren i Vålberg, det förändrade hans liv.

Idag finns inte mycket kvar av det myllrande folkliv som Miklos Soos upplevde. Svenska Rayon lades ner 2004 efter en långsam utförslöpa och många av byggnaderna har rivits. Samhället har stagnerat, den handel som fanns är borta och det förr så livaktiga Folkets Hus förfaller. Ursprungligen var det två orter, Älvenäs där fabriken låg och Vålberg, men de har växt ihop. Den enda mataffären ligger i Vålbergs centrum

– Det är tragiskt, allt har slagit igen, det är som en förstad till en kyrkogård, tycker Miklos.

Men Svenska Rayonmuseet finns. Det är egentligen stängt på grund av coronaepidemin men när jag ringer upp blir vi genast inbjudna.

Kenneth Bryntesson vill gärna visa upp fabriken's forna liv – och därmed ett stor del av sitt eget. Han har dukat upp kaffe och nybakad äppelkaka med vaniljsås och berättar om hur det var förr.

– Här där vi sitter fanns två mataffärer, frisör, bokhandel och fotoaffär och det var trängsel av bilar en lördag förmiddag. På mornarna var det en strid ström av cyklister som skulle ner till fabriken.

I museet finns produktionsprocessen dokumenterad i bilder och med utrustning, inventarier och minnessaker. Alltifrån Svenska Rayons eget porslin, till stämpelklocka och foton på många av människorna som arbetat här. När fabriken gick som bäst på 60-talet var 1640 anställda. Även kvinnor jobbade här men först 1962 fick de laglig rätt att arbeta nattsift.

De var att gäng från Svenska Rayon som startade museet ett antal år efter nedläggningen.

– En av anledningarna var det sociala, vi ville träffas igen. Kenneth har arbetat på Svenska Rayon i över trettio år, han började på ångcentralen kring 1970. Då fanns det gott om arbete.

– Det var bara att knacka på. De behövde förmän och sa "nu får du söka utbildningen". Jag blev antagen till förmän som den yngste, jag var bara 21 år och det var inte lätt.

Kenneth arbetade som skiftbas och avancerade så småningom till verkmästare och sedan produktionschef.

– I slutet av 80-talet hade jag hand om hela produktionen, alla de gamla uvarna började tackla av. De sista åren var jag nästintill ensam om ansvaret. Så lite folk var vi.

Vid det laget tillverkade fabriken inte längre fiber för textila ändamål utan för sjukvårdsprodukter. Svenska Rayon drogs därför inte direkt med i textilindustrins kris. Men det var ändå ekonomisk kärvt på grund av låga priser och 1992 gick fabriken i konkurs. Den startade snart igen 1993 då Refaat El-Sayed gick in som huvudägare.

– **Jag fick göra en lista på vilka som skulle återanställas,** det var inget roligt alls. Vi skulle göra samma produktion och mer med färre anställda och vi gick i princip på knäna redan

innan.

Trots det, och trots att Svenska Rayon var en tung kemisk industri var både personalomsättningen och sjukfrånvaron låg. Men innan semestern 2002 fick Kenneth nog och slutade på dagen. Han ville inte vara med om en konkurs till.

– Det var fantastiskt med ett sådant engagemang från folk. Hade vi inte haft den personalen hade det inte gått. De ställde upp till 100 procent. Det var inte arbetet i sig man ville till, utan det sociala.

Idag är Vålberg närmast en sovstad till Karlstad, de flesta pendlar till jobb på annat håll. Människor lever lugnt och stillsamt i villor med välansade trädgårdar. I Norsälven kan man fiska både gös och nors.

Många bruksorter har gamla anor – men Vålberg-Älvenäs var mer ett nybyggarsamhälle. Här byggdes en fabrik och ett nytt samhälle upp på gammal jordbruksmark och folk kom inflyttande först från grannorterna, sedan från Norrland och därefter från andra länder som Finland och Ungern.

I rasande fart byggdes bostäder, både ungarlägenheter och egnahemsvillor. Folkhumorn gav områdena namn som Stalingrad, Grini och Sing Sing, och gatorna döptes till sådant som Ingenjörsvägen och Kolvägen.

Svenska Rayon hjälpte till att finansiera husköp genom att anställda fick låna en summa att betala av på ett antal år. Inflyttade familjer var imponerade av husens moderna standard och det föddes många barn.

Men det var också ett tufft liv för många, exempelvis i de enkla och lyhörda ungarlägenheter som revs så småningom, med alkohol, bråk och otillåtna dambesök.

Samhället förändras efterhand. I takt med att Svenska Rayon går sämre är det inte längre självklart att unga kan räkna med jobb på fabriken, såsom det varit för tidigare generationer.

1995 inträffade en serie händelser med rasistiska förtecken som gjorde Vålberg riksbekant. En palestinsk barnfamilj attackerades av ungdomsgäng, föräldrarna misshandlades och senare brändes både deras villa och sommarstuga ner. Rubriker som "Hatets Vålberg" förekom på löpsedlarna.

Många av invånarna i Vålberg upplevde att samhället som helhet utpekades som rasistiskt, något som de inte kände igen sig i. Särskilt inte som Vålberg tidigt haft en internationell atmosfär med inflyttade från många länder.

Forskarna Bengt Starrin och Ulla Rantakeisu vid dåvarande Centrum för folkhälsoforskning i Karlstad genomförde efter händelserna flera studier, där de intervjuade både vuxna, ungdomar och lokala myndigheter

De beskriver hur frågan om rasism efterhand tonades ner, för att av bland andra lokala myndigheter beskrivas som pojkestreck eller "vanligt bråk".

De konstaterar dock att trakasserier mot invandrarfamiljer hade pågått sedan slutet av 1980-talet, och att de utförts av unga män vars "livstil och uttryckssätt, bland annat symboler, kläder och slagord förknippas med främlingsfientliga eller rasistiska åsikter."

En del aktioner mot främlingsfientlighet genomfördes efter händelserna, vuxna nattvandrade för att skapa lugn och elever på Vålbergskolan startade Elever mot rasism. Men forskarna beskriver att ortsbornas engagemang så småningom ebbade ut.

Ett antal år senare, 2005, inträffade en ny allvarlig händelse då fyra yngre nazister tog sig in på Vålbergsskolan en fredag eftermiddag och överföll och misshandlade rektorn Johan Sjövall på hans rum.

– Vi visste att det fanns rasistiska strömningar och att det gick ner i åldrarna. Det märktes på skolan genom symboler på jackor och på musik som eleverna lyssnade på. Men att det skulle leda till en sådan här händelse fanns inte på kartan, berättar han.

Johan Sjövall såg att en del av ungdomarna hade det jobbigt socialt och menar att de drogs till nazistiska grupper för att få bekräftelse. Han märkte också att för många av dessa elever kretsade hela livet kring Vålberg.

– De hade ingen självtillit eller någon framtidstro på att det fanns en värld utanför Vålberg. Om de i skolarbetet skulle resa in till Karlstad kände de sig ganska små.

Före Johan Sjövalls tid på skolan hade 4-5 rektorer avlöst varandra under kort tid, talesättet var "månadens rektor". När han började 2002 fick han frågan: "hur länge tänker du stanna, då?" Det blev hela elva år, idag är han utbildningschef för alla skolor i Karlstads kommun.

Överfallet blev en väckarklocka. Skolan hade redan tidigare jobbat med demokratiuppdraget efter bästa förmåga, men nu ökade engagemanget och resurserna. Kommunen anlät Christer Mattsson som startat Toleransprojektet i Kungälv där ungdomar får undervisning i Nazitysklands historia och besöker historiska platser i Polen.

Toleranspedagogiken handlar inte om att tvinga på elever åsikter – för det går inte. Utan om att lyssna och visa dem respekt. Ge eleverna nya influenser och bryta destruktiva tendenser genom gruppdynamik och en konsekvent hållning.

– **Det var ett intensivt arbete som stöttade många av de här eleverna** så att de kom på rätt köl. Högkvalitativ undervisning kan sätta igång en inre process som gör att de börjar tänka annorlunda.

Skolan får inte tappa relationen med de här ungdomarna, poängterar han, det är där de ska få bekräftelse och känna tillhörighet.

Johan Sjövall såg också skam och stigmatisering hos föräldrar. Han minns en mamma till en av killarna i de nazistiska kretsarna, som gick och handlade på Konsum precis innan stängningsdags för att slippa möta andra vuxna.

– Det var svårt att få med dessa föräldrar på föräldramötena. Johan Sjövall mötte även ibland hos den vuxna befolkningen i Vålberg en känsla av att vara bortglömd som liten ort. Att alla resurser går till stora staden Karlstad, när affärer och bensinmackar stänger ner.

Bruksorter kännetecknas av att de domineras av ett enda stort företag som byggts upp kring en viss råvara som malm eller skog. Bruket är beroende av att knyta till sig arbetskraft och ligger där det finns transportleder, som en älv eller kust.

Sune Berger som är professor emeritus i kulturgeografi i Karlstad har under många år forskat om bruksorter. Han menar att beroendet av en enda arbetsplats skapar ett auktoritärt samhälle med en viss bruksanda eller bruksmentalitet.

Han skiljer lite på de två begreppen. Bruksmentalitet menar Sune Berger, är att det finns en negativ inställning till att starta företag, alltså rent motsatt orter som exempelvis Gnosjö där de flesta förutsätts kunna starta eget.

– Bruksanda har en mer positiv klang, att man har sammanhållning och gemenskap. Bruken har ofta gynnat lagidrott och kulturell verksamhet som bruksorkestrar och det bidrar till att ingjuta bruksanda. Men det finns också en viss avog inställning till andra orter i närheten. Man skyddar det egna.

Det fanns en tydlig hierarki på bruken. Det kunde avspeglas i bebyggelsen, där vissa områden var arbetarlängor medan bostäder för högre tjänstemän låg i en annan del av samhället. Bruksdisponenten bodde ofta i ett vackert läge med utsikt.

Förr var det inte ovanligt att bruket ägde byns mark och att brukspatron satt som ordförande i fullmäktige. Bruket skötte också lokala angelägenheter som att ta hand om änkor, driva sjukstuga och bygga idrottsplatser. Det var ett sätt att få monopol på arbetskraften.

– Unga grabbar kunde gå till bruksbolaget och få ett jobb efter skolan och bli kvar hela livet. Det skapar en starkt

bindning till arbetsplatsen. Man hade svårt att tänka sig att jobba med något annat eller att flytta. Även om det kunde finnas arbete ett par mil bort så fanns det ett mentalt hinder, man var i grannfejd.

Bruken var typiskt manliga industrier. Sune Berger konstaterar att kvinnans plats i bruksorten traditionellt sett har varit att sörja för reproduktionen och ta hand om mannen.

När exempelvis kolindustrin lades ner i England hade många män svårt att förstå att de inte kunde jobba med den typen av yrken längre, de hårda jobben inom gruvorna och stålindustrin som värderades högt.

Men när kvinnorna allt mer kom ut på arbetsmarknaden under 1960 och -70-talen, visade de sig ofta ha större förutsättningar att klara nya typer av arbeten som inte krävde råstyrka, exempelvis att köra truck eller att jobba med datorer inom IT-industrin.

Sune Berger tror att de bruksorter som överlever dels är de där fabriken successivt specialiserar sig genom forskning och utveckling och där nya företag tillåts växa fram.

Dels orter där bruket omvandlats till något helt annat, som ett kulturellt centra eller ett besöksmål där den gamla bruksmiljön levandegörs. En del statligt stöd har gått till sådana satsningar.

Att levandegöra bruksmiljön är precis vad Ulla-Brith Eriksson skulle vilja i Näve kvarn. Hon står och gräddar våfflor så det ryker i caféet Gula Kvarn. Det är varmt och trångt i köket och fullt med fikagäster i den soliga trädgården. Diskar gör de utomhus.

Hon är en av dem som bidrar till att skapa liv i den före detta bruksorten med anor från 1600-talet vid Bråvikens inlopp. Den är mest känd för sin tillverkning av järnspisar – det är nog få stugor i trakten som inte värmts upp av en sådan spis.

Nu har Nävekvarn förvandlats till en charmig sommartistort, med marina, hamnkrog och Sörmlandsleden som passerar förbi. Och så finns Gula Kvarn, ett ståtligt före detta sädesmagasin med café och galleri som drivs av föreningen där Ulla-Brith är sekreterare.

De har många besökare. Men föreningen lider som så många andra av brist på folk, några få drar ett stort lass. De mest aktiva är inte uppväxta här. Själv bor Ulla-Britt och hennes man i Tyresö men har haft sommarhus i trakten i många år.

– Vi har märkt att det är vi som kommer utifrån, som de kallar "stockholmarna", som ser möjligheter. Som ser den gamla bruksorten med allt det som håller på att försvinna och som vi vill ta vara på.

Hon menar att för många av dem som växt upp här är historien något som bara finns, inget särskilt märkvärdigt. De tycker att det är bra att det händer nåt, men vill inte själva engagera sig. Andra vill helt lägga den gamla historien bakom sig.

– **Jag tror att det är den gamla bruksandan.** Jag har själv vuxit upp i en bruksort, jag känner igen den där känslan av man ska hålla sig på sin kant så att man inte sticker ut. Man är van vid att andra fattar besluten.

Hon menar att uppdelningen av människor som fanns på brukstiden fortfarande lever kvar och påverkar livet här. Byggnadernas placering speglar statusen; längst ner mot Bråviken med bästa utsikten tronar herrgården i förnäm avskildhet. Längre upp i backen ligger disponentvillan och längst bort från vattnet resten av samhället.

Näveqvarns bruk lades ner 2010 men samhället hade börjat stagnera långt tidigare. Under 90-talet köpte en engagerad man som hette Göran Libell disponentvillan och han hade många idéer om hur samhället kunde utvecklas.

– Han kom utifrån och såg samhället med andra ögon.

Han drog bland annat igång projektet Historien längs Näveån,

en historisk vandring med intressanta informationsskyltar.

Gula Kvarn hade länge stått och förfallit och kommunen planerade att bränna ner magasinet. Men då bildades istället en förening som köpte byggnaden för en krona och satte igång att renovera med hjälp av EU-bidrag, och huset är idag kulturminnesmärkt.

Föreningen har steg för steg byggt upp verksamheten med café, marknader, loppis, galleri och musikkvällar. Men det är inte bara positivt att äga Gula Kvarn, det är ett stort ansvar konstaterar Ulla-Brith Eriksson.

– Det är tufft, jättetufft.

Alla arbetar ideellt och de klarar driften tack vare caféinkomster och ett litet bidrag från kommunen. Men det blir svårt om till exempel en kyl går sönder. Och än värre som nu, att taket läcker. De jobbar med lobbying för att få stöd. Men tiden räcker inte till.

– Jag är den typen som vill pröva alla vägar. Arbetet ger så fantastiskt mycket. Det är en sådan härlig känsla i huset att när jag är här kommer jag inte härifrån.

2017 tog orken slut och de fick inte ihop någon styrelse vid årsmötet. Den sommaren hölls caféet stängt. Så småningom engagerade sig fler och de kunde öppna igen.

– Vi har haft ett fantastiskt år i år. Byborna uppskattar och kommer hit, de tycker att det är kul att det händer något.

Vi sitter inne i caféet och pratar. På väggarna omkring oss hänger fotografier från gamla tider där äldre nävekvarnare kan gå runt och känna igen sig.

– Det är så vi vill marknadsföra Gula Kvarn. Det ska vara ett hus där alla åldrar kan känna sig välkomna.

Ulla-Brith vill att samhället ska utvecklas och växa. Att fler turister lockas hit, exempelvis vandrare och klättrare. Att besökare ska göra som det står på skylten som välkomnar en när man närmar sig byn: "Far sakta genom Nävekvarn, här är så

vackert”.

Hon vill också lyfta fram den gamla bruksmiljön, något som man lyckats med på andra orter. Här finns visserligen ett bruksmuseum där många av de vackra gjutjärnsföremål som tillverkats här finns bevarade. Men det kan göras mer.

– Vi borde ta vara på byggnader, skapa ett besöksmål där man berättar historien. Det finns inte så många sådana här ställen kvar.

Fabriksbyggnaderna nere vid hamnen hyser idag andra verksamheter. Från bruket kördes färdigt gods på rullvagnar, en sådan vagn finns fortfarande kvar. Virke fraktades på järnväg från Nävsjön fem kilometer bort.

Fem kilometer åt andra hållet ligger Koppartorp som också är gammal bruksmiljö. Dit kommer man via en snirklig grusväg på historisk mark. Här och var längs vägen pekar skyltar mot några av alla de gruvor som fanns här, som Mormorsgruvan och Kärrgruvan.

I Koppartorp finns ett gruvmuseum med guidade turer ner till gruvan. Där kan besökare få höra berättelsen om barnen som varje morgon skickades ner först av alla för att tända upp innan gruvarbetarna kom. Ett sätt att levandegöra historien.

– Det finns många möjligheter att utveckla den här trakten – men det behövs starka krafter. Alla säger att det är vackert här, men det räcker inte. Upplevelsen av samhället måste vara så positiv att man kan tänka sig att bosätta sig här eller skaffa sommarhus, konstaterar Ulla-Brith Eriksson.

Fengersfors är en av de bruksorter som fått nytt liv med helt annan verksamhet. Här i det inre av Dalsland har bruket intagits av konstnärskooperativet Not Quite och blivit ett av landskapets främsta besöksmål.

Här fanns en gång ett järnbruk och därefter ett pappersbruk som var i drift till 1978. I början av 2000-talet sökte en avgångsklass från närbelägna konstskolan Steneby i Dals Långed efter en plats att bygga upp ateljéer och verkstäder, såsom de

haft det på skolan.

– Vi ville fortsätta att vara tillsammans och vi vill bo på landet. Vi hade en tanke om kollektivverkstäder, säger Gaby Karlsson Hain som är en av dem som var med från början.

De fastnade för bruket i Fengersfors. Platsen hade många fördelar: en fantastisk miljö, välbevarade tegelbyggnader och gott om utrymme. Dessutom en engagerad ägare som arbetat medvetet för att få dit småföretagare och hantverkare, det fanns bland annat en smedja sedan tidigare.

Åmåls kommun var också mycket positiv och backade upp planerna, liksom regionen och en lokal bank.

– Man måste förankra en sådan här vision lokalt. Alla ville det vi ville och det var väldigt positivt.

De första åren innebar hårt arbete med att renovera och få ordning på platsen. Parken var överväxt av sly och närmast ett skrotupplag. Det krävdes mycket ideellt arbete men de fick också landsbygdsutvecklingsstöd.

Planer och visioner har växt fram – och förändrats. Det visade sig snart att folk ville komma hit, titta runt och stanna på en fika och då inreddes ett café, i en lokal där det tidigare varit stampat jordgolv.

Idag finns här ateljéer, utställningslokaler, smedja, café, bageri och konsthantverksbutik – och mitt i allt en fiskodling. Människor strömmar hit under vårens konstrunda och sommarens matfestival Glupsk på Dalsland.

Gaby Karlsson Hain tror att skälen till att Not Quite lyckats så bra är att kooperativet har ett demokratisk arbetsätt, en tillåtande atmosfär och många duktiga och engagerade medlemmar.

De har också ett nära samarbete med konstskolan Steneby ett par mil bort. Not Quites medlemmar går in som lärare och studenterna kommer hit för olika projekt och för att jobba i butiken. Från början sågs konstnärerna som aningen udda i en

rätt konservativ trakt.

– Så är det inte längre. Många av oss har köpt hus här och barnen går i förskolan.

Nu stundar en förändring, hela bruket är till salu.

Kooperativets medlemmar startade för några år sedan en diskussion om ifall de vill försöka köpa bruket, alternativt bli delägare och hur det i så fall ska gå till. Det ledde fram till att projektet Den nya bruksorten startades.

– Det började som en process om vad vi vill. Hur viktigt är bruksområdet för oss? Har vi någon nytta av att köpa och vilka är visionerna?, berättar Marcus Haraldsson som är projektledare för Den nya bruksorten.

Tillsammans med kommun, region och byns invånare har Not Quite genomfört ett antal workshops om framtiden. Ambitionen är att skapa en modern typ av bruksort med många aktiva delägare och intressenter, och ett långsiktigt ägande. Platsen ska rymma kreativitet, lärande, nätverkande och det ska vara hållbart.

– Vi vill vända begreppet, från att bruket drevs av en brukspatron som bestämde allt till att byborna själv äger och driver. Att bruket fortfarande står i centrum av byn – men med en helt annan ägarsituation.

Han konstaterar att det är stor skillnad på att enbart driva en konstnärlig verksamhet i en byggnad och att äga byggnaden. Not Quite behöver därför kompetenta partners.

Ett aber är att marken är förorenad och det har gjort att varken kommun eller region velat vara med och köpa så länge den frågan är olöst. Men nyligen kom beskedet att Not Quite i samarbete med bland andra Göteborgs universitet och forskningsinstitutet RISE, får fyra miljoner för ett projekt där marken ska renas genom växtlighet. Något som tidigare främst prövats i stadsmiljö.

– Vi har lyckats vända det största argumentet emot att köpa, till att vi är ledande i "konstnärlig gestaltning av

förorenade områden på landsbygden genom växtrening”, säger Marcus Haraldsson.

De arbetar även med andra typer av samarbetsprojekt, bland annat om innovation på landsbygden. Marcus Haraldsson poängterar att de både vill bibehålla det goda som redan skapats och utveckla en ny typ av bruksort.

Han menar att den 70-åriga tradition av konstnärlig verksamhet som finns här i trakten genom Stenebyskolan, skiljer Fengersfors från många andra bruksorter.

– Det är en långvarig professionell kunskapsatsning som är ovanlig på landsbygden. Jag är mycket hoppfull om framtiden.

Text: Helena Östlund

Foto Not Quite: Martin Gustavsson

Läs mer:

Svenska Rayon, se hembygd.se/nor

Toleransprojektet, se socialpolitik.com, Tolerans på riktigt nafveqvarn.com, navekvarn.se

notquite.se

dennyabruksorten.se

Med stöd av Västra Götalandsregionens essästöd